

Egy rossz könyv a jó fiúkról

Problémák Hatos Pál *Roszfűk világforradalma* című könyvével*

Hatos Pál *Roszfűk világforradalma* című, 2021-ben megjelent kötete alcíme szerint *Az 1919-es Magyarországi Tanácsköztársaság története*. A kötet azonban valójában egy gúnyos pamflet, a szerző pedig ehhez válogatott össze a prekoncepcióját igazoló rövid idézeteket és egyéb utalásokat. Helyesebb talán úgy fogalmazni, hogy próbált ilyen idézeteket keresni, ám a könyvet olvasván az a legszembeütőbb, hogy a fejezetek elején és végén sulykolt ítéletet gyakran teljesen megcáfolják az illusztrációnak szánt idézetek. Ettől függetlenül a könyvvel más gondok is vannak: nincs igazi rendszerezés, nincs valódi elemzés, nincs se történeti, se világpolitikai kitekintés, nincs benne értelmezés. Hatos interpretációjában a Tanácsköztársaság egy kis csoport holdkóros, a hatalomtól megrészegült, vérszomjas futóbolond műve volt, akik pár hónapig tombolva terrorizálták a „lefagyott” társadalmat.

Hatos Pál már a bevezetőben leszögezi, hogy a Tanácsköztársaságot illetően „jogos és érthető az ellenszenv” (12.), pedig 1990 után „joggal” felejtette el majdnem mindenki a 133 nap történetét. Elfelejtették, de azért ellenszenves. A Tanácsköztársaság lényege Hatos szerint egyszerűen annyi volt, hogy a munkások nem akartak dolgozni. Arra már nem tér ki, hogy a munkásoknak vajon mi volt a problémájuk a munkájukkal, hogy mennyit és mennyi pénzért kellett dolgozni, különösen a háborús inség éveiben, de azt rosszállóan állapítja meg, hogy a kommün idején jelentősen nőttek a munkabérek. A csökkenő termelékenységet említvén (itt is kimarad, hogy a nyersanyaghiánynak, a blokádnak, a háborús leépülésnek milyen szerepe volt ebben) Varga

* Hatos Pál: *Roszfűk világforradalma. Az 1919-es Magyarországi Tanácsköztársaság története*. Budapest, Jaffa, 2021.

Jenő népbiztosra hivatkozik, pedig a hivatkozott beszéd úgy ért véget, hogy milyen biztató jelek vannak a termelékenységét illetően (15.).

Mivel már elfelejtettük 1919-et, Hatos magára vállalja, hogy megismerteti velünk a történeteket. Ha rá hagyatkoznánk, akkor semmit sem értenénk meg a Tanácsköztársaság történetéből.

Több mint egy tucatnyi fejezetben igyekszik bemutatni a Tanácsköztársaság különböző aspektusait. Nehéz valódi rendszerezést találni, ezért a kritikánkban mi is taláalomra emelünk ki néhány szembevetően logikátlan szerzői ítéletet.

Lenint és a bolsevizmust röviden elemzi: „állj bosszút, és tiéd a jövő!” (42.). A „bolsevik szótár” tette ellenséggé a burzsoát, véli Hatos, mintha a kapitalizmus, az osztálytársadalom fogalma korábban nem létezett volna, mintha a munkásosztály korábban nem tudta volna, hogy kinek az érdekei ellentétesek az ő érdekeivel. Hatos szerint a „burzsujt” mintegy véletlenszerűen nevezték ki ellenségnek. A bolsevizmus ilyen „elmélyült” elemzésébe Hatos egyre jobban belelovallja magát, egészen odáig, hogy megállapítja: a bolsevizmus „erőszakvállás”, melyet halálkultusz jellemez (45.). A kommunista propaganda szerinte „a bolsevik death metal hörgése”. Mondja ezt úgy, hogy a világháború majd fél évtizedes vérontása, a hatszáz ezer magyar halott nem ötlük az eszébe, és úgy tűnik, mintha a vérszomjas kommunisták zavarták volna meg a szeretetben élő emberiség békéjét.

Részletesen összegyűjti 1919. március 20–21 jól ismert, és már sokak által leírt eseményeit, de a szokásos értelmezésen – a Vix-jegyzék sokkja eldöntötte a hatalomátvételt – túl pont a lényeg marad ki. A hatalom fokozatosan csúszott ki a kormány kezéből, mert a társadalmi mozgás dinamikája ezt diktálta. A helyi és üzemi munkás-tanácsokban kikristályosodó tömegmozgalom március 21-ére már gyakorlatilag átvette a hatalmat. A szociáldemokrata párt tömegeinek jelentős része, amely a társadalom politikailag legaktívabb, döntő befolyással bíró részét alkotta, a munkáspártok egyesülését kívánta. Ebből a gyakorlatilag 1918 ősze óta tartó folyamatból Hatos könyve nem érzékeltet semmit – mentségére szóljon, hogy ez a fajta vakság más szerzőknek is sajátja.

Hatos szüntelenül kinyilatkoztat, ám megjegyzéseit sokszor nem támasztja alá. Szerinte a proletárdiktatúra „születésekor olyan sérülésekkel jött a világra, amely összeegyeztethetetlen volt az élettel” (80.). De nem részletezi, hogy mik voltak ezek a sérülések. Máshol sérelmezi, hogy a nyugati hatalmak vezetői forradalmat emlegettek, „mintha a pesti történések a társadalmi forradalom kitörését je-

lentették volna” (134.). Hát akkor vajon mit jelentettek? Nem volt forradalom, ami elsöpörte a régi rendet? Akkor mi történt?

Leo Rothziegel osztrák önkéntesként a román csapatok elleni harcban halt meg, vagyis a magyar szabadságért áldozta életét. Hatos szerint ez a „zsidó nyomdász” csak egy „hős balek” volt (136.).

Elégedetten állapítja meg, hogy a tanácskormány mindössze néhány száz lakást tudott építeni, ezzel szemben a szociáldemokrata Bécs lakások tízezreit építette (138.). Igaz, ez utóbbira jelentős gazdasági fejlődés időszakában, évtizedek, és nem néhány háborús hónap alatt került sor, de ez nem zavarja meg szerzőnket az összevetésben. Azt is szóvá teszi, hogy kevés nő került be a tanácstestületekbe, de itt is kifelejtji, hogy korábban egyáltalán nem voltak nők a politikában, a vezető testületekben, és természetesen szavazati joguk sem volt (148.).

Visszatérően gúnyolódik az ellátási nehézségeken, az élelmiszerhiányon, mintha ezt a tanácskormány idézte volna elő. Ugyanakkor azt is maliciózusan tárgyalja, hogy a kormány milyen erőfeszítéseket tett az ellátás javítására. A korrupciót rendszerszintűnek állítja be, pedig az általa is idézett beszámolók szerint a kormány igyekezett csökkenteni és gátolni azt. Hatos számára a lakáshelyzet kezelése is gúny tárgya, jóllehet Budapesten mintegy százezer ember jutott jobb lakáshoz, és nyilván azok helyzete is javult, akik korábban az új lakásba költözőkkel osztották meg az otthonukat. Visszatérően maró gúnyval emlegeti azt a tényt, hogy a munkásosztály nem akarja magát halálra dolgozni. A forradalmi öntevékenység a számára egyszerűen csak „önkényeskedés” (214.).

Hatos szerint az alkoholtilalom ellenére „ivott mindenki”. Ezt az iváson rajtakapottakról szóló feljegyzésekkel véli igazolni, de azokból nem lehet ilyen általános tanulságot levonni. A hadi események egyik tragikus epizódját, a nemzetközi ezred pusztulását egy anekdotikus megjegyzés alapján szintén nevetség tárgyává teszi. A nemzetközi önkéntes alakulat – átkelőhajók nélkül – sikerrel kelt át a Tiszán Tiszafürednél, de az utánpótlás hiánya miatt kénytelenek voltak visszavonulni a megáradt folyón átkelve – több százan veszítették életüket a rossz szervezés, vagyis vélhetően a katonai vezetés tudatos szabotázsa miatt. Hatos szerint a folyón átkelt katonák lerészegedtek, ezért szorították őket a román csapatok a vízbe (223.).* A történet

* Bár van feljegyzés egyes katonák lerészegedéséről, a szemben álló csapatok, és főleg a lőszerrel való felszereltség ismeretében a harc kimenetele nem lehetett kétséges.

nyilvánvalóan teljes koholmány. Egy 2000 fős alakulat ugyan hol szerzett volna annyi italt, amitől mindnyájan berúgnak? Még élelmiszer sem volt, nemhogy bor! Közismert, hogy milyen túlerőben voltak a támadó román csapatok. A soknemzetiségű alakulat emlékét mélyen sérti Hatos gúnyolódása.

Az már szinte fel sem tűnik, hogy Hatos számára Lukács György filozófiai munkássága is csak egy groteszk mellékszál (243.). Hasonlóan lekezelően nyilatkozik a korabeli művészi tevékenységekről – az sem zavarja, hogy a magyar művészettörténet legjelentősebb alakjairól alkot sommás elítélő véleményt. Így nem meglepő, hogy az a tény, hogy a tanácskormány bukása után az új rezsim több száz tonna nyomtatott terméket égetett el, Hatost nem rázza meg, hiszen az csak „olcsó propaganda” volt.

A női emancipációra máshol is kitér, ám nem képes elismerően nyilatkozni a tényleges intézkedésekről. Emma Goldmann szerinte „veszni hagyta amerikai állampolgárságát” (273.) – valójában kitoloncolták, és sok más orosz származású emberrel együtt Oroszországba deportálták. Hatos odáig megy, hogy Freudra hivatkozva tagadja az egyenrangú partnerekre épülő párkapcsolat gondolatát (275.). Hatos szerint a válás törvényesítése, a házasságkötés megkönnyítése – mellesleg kiugróan sok házasság kötött a tavaszi hónapokban – „kótyagos utópia és gyermekded illúzió” volt csupán (275.).

Hasonló szellemben értékeli minden progresszív változtatást. A reformpedagógiai elképzeléseket Hatos derék vaskalapos módjára a „kommunista mámor nedűje álmának” bélyegzi (282.). A közoktatás megreformálása, mindenki számára elérhetővé tétele, minőségének javítása Hatos szerint „álmokból rögtönzött nagy játék” volt mindössze (285.). Megemlíti ugyan, hogy hogyan javították például az óvodai ellátást, de úgy tesz, mintha a tényleges reformok is csak holmi mesevilág részei lettek volna. Idézi Huszár Károly későbbi miniszterelnököt, aki szerint a gyerekeknek szervezett mesedélután „az osztályharc ciángáza” volt – ezt a megjegyzést persze nem kommentálja (288.).

Hatos sehol sem veszi észre a saját következetlenségét. Leírja, hogy „mint elefánt a porcelánboltban” viselkedett a tanácskormány a felsőoktatás területén, majd oldalakon keresztül sorolja, hogy milyen világhírű tudósok lettek tanszékvezetők, akiknek aztán 1919 augusztusa után nem egy esetben emigrálniuk kellett. Rövidre is zárja a közoktatás átalakításának értékelését: „bizonyítani az új rendszer nem tudott, és aligha tudott volna [...]” (294.). Ezután elismeri, hogy

a közoktatási koncepció „egységes, összefüggő, egymásba illeszkedő iskolarendszert” vázolt fel, amit a tanítók nagy része támogatott.

Visszatérő elem a fiatalokon való élcelődés – a szerzőnek többek közt nem tetszik, hogy a tanoncok helyzetén sokat javítottak, pl. megtiltották a testi fenyegetést. De Hatos számára az iskolák demokratizálása vagy a koedukált oktatás is gúny tárgya (300.).

A szerző – természetesen elítélően – idéz egy korabeli népszónokot, aki szerint „addig nem lesz béke, míg az utolsó gróf beleivel fel nem akasztják az utolsó papot!” (302.). Ez a mondás 1968-ban vált ismertté, bár akkor burzsoával és bürokratával, de a könyv érdeme, hogy most már tudjuk, ez egy régi népi bölcsesség.

Hatos Pál szereti a sommás kijelentéseket. Az egész kommunista programot „rémisztő téveszmének” nevezi (361.), ezért szerinte a tanácsrendszer elleni fellépés erkölcsileg igazolhatóvá válik: a júniusi ellenforradalmi lázadás vezetője „tragikus áldozat”, ám a lázadás áldozatiról természetesen nem jut eszébe hasonlóan nyilatkozni.

Az erőszak kapcsán látszólag tárgyilagos, hiszen egy helyen kijelenti, hogy „egynéhány tucat valóban végrehajtott rémtettre” került sor, de ugyanakkor mintha ő is a „mindent átfogó rémuralomra következtető ijedt fővárosi közvéleményt” képviselné (363.). Nem veszi észre az ellentmondást ott sem, amikor megállapítja, hogy „a kommunista jelent [...] a Lenin-fiúk festették vérvörösré”, majd kicsit később azt írja, hogy „a terror leginkább [...] a megfélemlítés vad szavaiból állt” (364.). A kormányzótanács áldozatait, akik előtte sok esetben fegyverrel harcoltak és gyilkoltak, Hatos szerint „ártatlanul meggyilkoltak” voltak.

A szerző Horthy kapcsán egy merész párhuzamot állít fel. Szerinte a külső ellenséggel való megegyezés, és így a haza megszabadítása a zsarnokságtól, Horthyt Bocskaival és Rákóczival teszi hasonlatossá (392.). Ez egy teljes mértékben történelmietlen párhuzam, és értéktelenségnek is tevé, hiszen Bocskai és Rákóczi egy másik külső ellenség ellen törekedtek külhoni szövetségesek megnyerésére.

A könyv vezérmotívuma, hogy bármi, amit a tanácskormány tett, gúny tárgyává kell tenni. Így Hatosnál az északi hadjárat sem több „a világháborúhoz képest liliputi méretű groteszk jellegű háborúnál”.

Azt viszont jól látja, hogy a Duna-melléki ellenforradalmi lázadás esetében „a motiváció: a magántulajdon védelme” volt. Igaz, ezután rögtön ellentmond saját magának, amikor kijelenti, hogy az események ellenállnak „a politikai-ideológiai értelmezésnek” (415.).

Elismerően ír az ellátási gondok miatt tüntető nőkről, de természetesen itt sem említi a női választójogot, vagy azt, hogy milyen sok nő vállalt szerepet a közéletben.

Az erőszak kapcsán önmagát mintegy centrista pozícióba helyezi, amikor egyenlőségjelet tesz a vörösteror és a fehérterror közé (468.). A fehérterrornak nem „valószínűleg”, hanem nagyságrendileg több áldozata volt. Szerinte „alapvetően hasonlított” a kétféle erőszak, de ez egyszerűen nem igaz. A tanácskormány áldozatainak túlnyomó többsége – ne felejtjük el, hogy a leghírhedtebb vörösterorista vezér, Cserny perében összesen kilenc, a tanácskormány jogrendje szerint is törvénytelen gyilkosságot tárgyaltak, ennyi halottat Prónay egy unalmas vasárnap délután produkált – a kormány által kinevezett bírók ítélete alapján vesztette életét, az – igaz, nem minden esetben kellően bizonyított – elkövetett cselekményeiért. Horthy emberei viszont nem az elkövetett cselekményekért gyilkoltak, hanem korábbi politikai szerepvállalás, származás, anyagi helyzet vagy akár egy alaptalan feljelentés miatt. Ez bizony lényegi különbség.

Hatos Pál műve nem válik a legújabb történeti kutatások összegzőjévé, hanem megmarad a (szélső)jobboldali hegemonia ideológiai lenyomatának, illeszkedve a Horthy-kori pamfletirodalom avított hagyományához, illetve az uralkodó, minden rendszerkritikus gondolatot megbélyegző narratívához.